

DIGITALIZACIJA U FUNKCIJI VALORIZACIJE SRPSKIH SREDNJOVEKOVNIH MANASTIRA NA KOSOVU I METOHIJI

Zoran Katanić¹, Jelena Katanić², Damnjan Radosavljević³

Sažetak

Valorizacija srpskih srednjovekovnih manastira pod zaštitom UNESCO-a je veoma važno pitanje u savremenom, multikulturalnom, multikonfesionalnom i multijezičkom društvu koje se može izgraditi samo aktivnim radom na očuvanju kulturne različitosti. Naročito je proces valorizacije važan za očuvanje kulturno-istorijskog nasleđa Srba koji Kosovo i Metohiju prepoznaju kao najvažniji deo svog kulturnog i nacionalnog identiteta. Digitalizacijom, prezentacijom i popularizacijom srpskih sakralnih objekata putem Interneta i multimedijalnih tehnologija kroz virtualnu realnost naglašava se važnost teritorije Kosova i Metohije kao nasleđa srednjovekovnog državnog identiteta Srbije, vladarske dinastije Nemanjići najpoznatijeg ktitora i zadužbinara Svetog kralja Milutina (1253-1321).

Ključne reči: digitalizacija, valorizacija, multimedijalne informacione tehnologije

DIGITIZATION IN THE FUNCTION OF VALORIZATION OF SERBIAN MEDIEVAL MONASTERIES IN KOSOVO AND METOHIJA

Abstract

The valorization of Serbian medieval monasteries under the protection of UNESCO is a very important issue in a modern, multicultural, multiconfessional and multilingual society that can only be built by active work on preserving cultural diversity. The process of valorization is especially important for the preservation of the cultural and historical heritage of Serbs who recognize Kosovo and Metohija

¹ Visoka zdravstvena škola strukovnih studija „Medika“, Beograd, e-mail: zorankatanic@yahoo.com

² Visoka škola modernog biznisa, Beograd, e-mail: jelenakatanic2010@gmail.com

³ Poslovni i pravni fakultet u Beogradu, Univerzitet “Union - Nikola Tesla”, Mladenovac-Beograd, e-mail: damnjanr@mts.rs

as the most important part of their cultural and national identity. Digitization, presentation and popularization of Serbian sacral objects via the Internet and multimedia technologies through virtual reality emphasize the importance of the territory of Kosovo and Metohija as a heritage of the medieval state identity of Serbia, the ruling Nemanjić dynasty, the most famous founder and endower of the St. King Milutin (1253-1321).

Keywords: digitalization, valorization, multimedia information technologies.

PREDMET ISTRAŽIVANJA

Istraživanje u radu je ishod višegodišnjeg analitičkog rada i predstavlja složenu oblast međusobno povezanih nauka; informatike, ekonomije, etnologije, istorije umetnosti, građevinarstva i jednim delom teologije.

Težište u radu je ipak na značaj multimedijalnih informacionih tehnologija i ekonomije i njihovu međusobnu vezu koja je važna za razvoj kulturnog turizma kao specifične privredne grane koja doprinosi održivom razvoju Kosova i Metohije.

GENERALNA HIPOTEZA

Digitalizacijom se omogućava afirmacija, valorizacija, prezentacija, revitalizacija i održivost kulturne baštine. Takođe, 3D modelom i drugim grafičkim prikazom sakralnih objekata praćenim informativnim tekstom kreiranim tako da posetiocima prezentacije pruži osnovne istorijske, arheološke i arhitektonske značajne informacije.

CILJ

Cilj rada se bazira na istraživanju uslova primene i adaptacije opštih ekonomskih principa važnih u oblasti turističkog menadžmenta u specifičnim i turbulentnim okolnostima na prostoru Kosova i Metohije. Primenom digitalizacije u procesu valorizacije srpskih srednjovekovnih manastira pod okriljem UNESCO-a, dobijaju se rezultati koji su korisni za sticanje veština za primenu neophodnih promena u razvoju kulturnog turizma i razvijanje njegovih međusektorskih veza sa drugim privrednim aktivnostima. Dakle, prioritetni cilj digitalizacije u funkciji

valorizacije srpskih srednjovekovnih manastira na Kosovu i Metohiji je očuvanje kulturne baštine srpskog entiteta kroz jedinstvenu bazu podataka i kreiranjem *on line* platforme kojom se obezbeđuje bolja vidljivost sadržaja. Takođe, cilj rada je postavljen kao potreba razvoja digitalizacije i njene materijalizacije implementacijom u strukturu ekonomskog sistema.

METODOLOGIJA RADA

Izbor metoda i instrumenata je ograničen postavljenom hipotezom. U radu su primenjene sledeće metode: konkretna dijalektička metoda, metoda analize sadržaja, istorijska metoda. Dijalektička metoda omogućava opšte saznanje stvarnosti. Analiza je primenjena prilikom obrade prikupljenih podataka i verifikaciji hipoteze.

UVOD

Digitalizacija kulturne baštine uključena je na imperativnu listu kulture u Savetu Evropske unije. Digitalizacijom sadržaja pruža se mogućnost *on line* pristupima kulturnim sadržajima koji su od fundamentalnog značaja za promociju, naglašavanje i valorizaciju kulturne baštine. Digitalizacija i Internet dali su podsticaj inovacijama za proizvode i usluge u kulturnim i kreativnim industrijama. Digitalizacijom se promovišu regioni, čuva se kulturna raznolikost i stvara se bolji kvalitet života.

Digitalizacija omogućava kulturnom nasleđu veću vidljivost. Takođe, digitalizacijom se stvaraju mogućnosti u digitalnoj ekonomiji, zapošljavanju u inovativnim oblastima kao što su 3D snimanje i obrada alata za digitalizaciju teksta ili očuvanje i obnavljanje audio-vizuelnog materijala.

Evropska komisija (*European Commission*) na svojoj S3 platformi procenjuje da je do sada digitalizovano oko 20% evropskih kolekcija i samo 1,5% filmskog nasleđa. Naime, Evropski strukturni i investicioni fondovi (*European structural and investment funds*) sufinansiraju aktivnosti digitalizacije povezane sa regionalnim strateškim planovima u mnogim zemljama. Najuspešniji primer korišćenja Evropskih strukturnih i investicionih fondova je kroz projekat digitalizacije u Litvaniji, čija baza podataka sadrži više od 3 miliona stranica starih knjiga, umetničkih dela, rukopisa i crkvenih spisa. Za ovaj projekat izdvojeno je 3,6 miliona evra i trajao je dve i po godine do 2013 (www.epaveldas.lt/en/web/gest/home). Projektom je

bilo obuhvaćeno stvaranje savremenog bibliotečkog informacionog sistema koji je omogućio nova radna mesta poput digitalnih operatera i programera.

Takođe, Evropski strukturni i investicioni fondovi sufinansirali su projekat u Poljskoj na uspostavljanju specijalizovane infrastrukture na zaštiti i rekonstrukciji filmskog materijala.

Na ovaj projekat utrošeno je 4,8 miliona evra (www.nitrofilm.pl). Ovi podaci pokazuju da digitalizacija evropskog kulturnog nasleđa zahteva znatna finansijska sredstva (www.ec.europa.eu).

Proces digitalizacije predstavlja obradu analognih sadržaja u digitalne kojim se ostvaruje:

- digitalna zaštita sakralnih objekata,
- efikasna upotreba digitalizovanog analognog sadržaja, prilagođeno elektronskim mobilnim uređajima,
- efikasno publikovanje digitalizovanog analognog sadržaja.

1. Digitalizacija srpske kulturne baštine na Kosovu i Metohiji

S obzirom da je zajednički život svih etničkih grupa na Kosovu i Metohiji doneo prožimanje kulturnih uticaja, ali i uništavanje tragova kulture drugih u konfliktu, zanemarujući njihovu kulturnu i istorijsku vrednost za civilizaciju pitanje digitalizacije u funkciji valorizacije srpskih srednjovekovnih manastira na Kosovu i Metohiji treba biti zasnovana na svetskim kriterijumima koji definišu proces zaštite i očuvanje istog i doprinosi ekonomskom razvoju i procesu pomirenja (Katanić, 2017).

Digitalizacijom u funkciji valorizacije sakralnih objekata pokušava se da u društvu koje se nalazi u vekovnom konfliktu razvije svest o potrebi da se kulturna dobra, pre svih srednjovekovni manastiri Srpske pravoslavne crkve koja su upisana na Listu svetske kulturne i prirodne baštine, radi njihovog značaja ne samo na nacionalnom nivou, već kao dela svetske kulturne baštine.

Proces digitalizacije u funkciji valorizacije srpskih srednjovekovnih manastira na Kosovu i Metohiji mora biti zasnovan na svetskim kriterijumima koji su prilagođeni specifičnim potrebama multietničkog društva. Da bi se postigla digitalizacija mora se početi od:

- **Analize** – odnosno procene kulturne baštine i na koji način bi bila od značaja u digitalizaciji. Predvideti troškove digitalizacije i videti ko bi bili potencijalni izvori finansiranja. Takođe, potrebno je odrediti

potrebne veštine i tehnološke resurse kako bi se olakšala digitalizacija i učinila isplativijom. Da bi digitalizacija i prezentacija bila realističnija i ekonomičnija mora da se fokusira na nove alate i ekspertize u digitalizaciji kulturnog nasleđa (www.3d-conform.eu);

- **Upravljanje/menadžment** zainteresovanih strana, podrazumeva uključivanje svih zainteresovanih aktera (javni sector, lokalna vlast, kulturne institucije, tehnološke firme koje pružaju digitalizaciju, Internet akteri;
- **Određivanje prioriteta** – uskladiti želje prema projektima Evrope (Evropski projekat) i očekivanih socio-ekonomskih uticaja digitalizacije kulturnog materijala i uspostavljanje trase puta za postizanje definisanih ciljeva;
- **Kombinacijapolitike** – sinergija politike između regionalnih inacionalnih inicijativa;
- **Monitoring i evaluacija** – podrazumeva planiranje i praćenje digitalizacije i prikupljanje statistike o digitalizaciji kulturnog nasleđa (www.enumerate.eu);
- **Konstituisanje i obuka** – tehničkog i stručnog tima za realizaciju procesa digitalizacije;
- **Prikupljanje potrebnog materijala** – u predviđenim vremenskim terminima (dokumenta, fotografije i ostali digitalni zapisi);
- **Stručno tumačenje** – prikupljenog materijala i trajno arhiviranje digitalizovanog kulturnog sadržaja;
- **Digitalizovani materijal** – uneti u bazu podataka informacionog sistema.
- **Upotreba, publikovanje i marketing** – digitalnog kulturnog sadržaja.

Digitalizaciju bogatih zbirki koje se nalaze u srpskim pravoslavnim manastirima treba sprovesti u cilju širenja neprocenjivog istorijskog blaga koje imaju izvan manastira u prvom redu misleći na vernike i nauku. U procesu digitalizacije najčešće se koristi i2S tehnologija koja je zamenila tehnologiju starije generacije SupraScan A1. Ova savremena tehnologija koristi personalizovani softver za upravljanje dokumentima i u procesu obrade slika. Takođe, i2S tehnologija omogućava kvalitetno skeniranje dokumenata različitih formata i dimenzija posebno prilagođena za rukovanje osetljivim dokumentima. Ova tehnologija pruža automatizaciju obrade nakon digitalizacije pomoću softvera za *on line* pristup.

2. Digitalni marketing srpskih srednjovekovnih manastira na Kosovu i Metohiji

Digitalni marketing pruža interaktivnost i nudi personalizovane usluge turistima (Gajić i sar., 2018). Sakralno graditeljsko nasleđena Kosovu i Metohiji obuhvata reprezentativne spomenike arhitekture srednjeg veka kao što su, pre svega, manastir Visoki Dečani, Pečka patrijaršija, crkva Bogorodice Ljeviške u Prizrenu i manastir Gračanica, zbog lepote i značaja upisani su na UNESCO listu Svetske kulturne baštine, kao građevine koje su integrisale romaničke, romejske (vizantijske) i gotičke elemente korišćene u građenju i ukrašavanju manastira. Digitalnim marketingom, srednjovekovno srpsko sakralno nasleđe na Kosovu i Metohiji prezentovaće se kao potencijalno atraktivan turistički resurs zbog dostignutih umetničkih vrednosti koje odslikavaju međukulturne uticaje romanske arhitekture i vizantijskog slikarstva na ovom tlu (Katanić, 2013). Digitalnim marketingom omogućiće se dostupnost tih potencijala za sveukupnu prezentaciju značajnih činioca za pravilno izražavanje svih njegovih mogućnosti.

Srednjovekovni manastiri sa neprocenjivom kulturno-istorijskom vrednošću i svojom duhovnošću, doprineli su formiranju zanimljivog marketinškog sadržaja. Zbog svog rariteta i spektakularnosti urađeni su i organizovani za digitalnu prezentaciju. Srpske svetinje nude pored srednjovekovne arhitekture i fresko slikarstvo i riznice koje predstavljaju dopunski motiv za marketing i digitalizaciju u funkciji valorizacije. Digitalni marketing srpskih srednjovekovnih manastira treba da poveže i promoviše Transromaniku kao "Glavni kulturni put Saveta Evrope". Transromanika je kulturno-turistička ruta koja povezuje kulturnu baštinu iz perioda romanike u Nemačkoj, Austriji, Italiji, Francuskoj, Španiji, Sloveniji i Srbiji.

3. Benefiti koji se ostvaruju digitalizacijom u funkciji valorizacije

Digitalizacija pripada evolucionim trendovima koji dovode do značajnih revizija mnogih do sada važećih shvatanja. Digitalna perspektiva nam dolazi u susret brzinom ubrzanja.¹ Digitalizacija predstavlja simbiozu informatičke, kibernetičke i digitalizovane strukture kao paradigme digitalne perspektive. Njome se obezbeđuje zadovoljavajuća razvojna performansa i konkretna pozicija na svetskom tržištu.

---

¹ Prvi izvod vektora brzina

Promene koje su nastale izazvane tehnologijom i inovacijom, nameću potrebu za novom tehnologijom upravljanja složenim dinamičkim sistemima. Tehnološke promene napravile su fundamentalni pomak u tehnologiji koja ima za posledicu inovaciju novih vrsta dobara i usluga.

Korišćenjem inovativne tehnologije u digitalizaciji otvaraju se mnoga pitanja informatičke i kibernetске sigurnosti digitalizovane strukture. Tehnološkim razvojem stvaraju se osnovne pretpostavke za povoljnije međunarodne odnose, politiku inovativnosti i nezavisnosti na trasi stvaranja progresivnog društva. Digitalne tehnologije, daljinsko skladištenje podataka i razvoj veštačke inteligencije sve više će zamenjivati radnu snagu i klasične postupke i procese organizovanih sistema (Todosijević Lazović, Katanić, 2017).

Digitalizacijom se ostvaruju procesi kreativnog delovanja na planu poboljšanja karakteristika koje za osnovu imaju kvalitetne i dominantne informacije u funkciji valorizacije srpskih srednjovekovnih manastira na Kosovu i Metohiji.

Digitalizacijom se utiče na permanentno osposobljavanje zaposlenih i ekspertske problemske orijentisanih timova kao pretpostavka za uspešno poslovanje. Takođe, nivo savremenosti privrednih subjekata kao i osavremenjivanje poslovanja svih aktera nastaje kao posledica digitalizacije.

Takođe, na Kosovu i Metohiji ne treba zaboraviti postojanje kvalitativnih benefita kojima istorijsko nasleđe doprinosi razvoju ekonomije kroz (Radović, Katanić, 2018):

- Privlačenje turista i kreiranje novih radnih mesta;
- Podsticaj ekonomiji (malim i srednjim preduzećima);
- Jačanje društvene kohezije zajednice;
- Jačanje kulturnog identiteta, ponosa zbog pripadanja svojoj zajednici;
- Kreiranje bezbednog zajedničkog prostora za sve pripadnike zajednice;
- Turizam kao važna polazna tačka za dalji ekonomski razvoj;
- Razvijanje veština mladih i njihove volonterske sklonosti i želje da ostanu u lokalnoj zajednici.

4. Digitalni procesi

Digitalizacijom se sigurno eliminiše klasično tržište. U procesu digitalizacije stvara se tehnološka kultura kao preduslov za sve ostale kulture. Digitalna tehnologija IoT (Internet stvari), robotika, cloud computing, sajber – fizički sistemi i big data su ključni u primeni koncepta Industrija 4.0. Digitalna tehnologija našla

je primenu u valorizaciji radi kreiranja ideje o nekom proizvodu, inženjeringu proizvoda, kontroli procesa i pružanja usluga.

Digitalizacijom se stvaraju nove strategije, bez imitacija i receptura koje su razvojno orijentisane na vrednost uz uvažavanje ekonomskih i društvenih ciljeva. Digitalizacija se javlja kao posledica tehničkog progressa koji dobija karakteristiku univerzalne difuzije i taj proces je nezaustavljiv (Todosijević Lazović, Katanić, 2017).

Da bi digitalna transformacija bila uspešna, neophodno je ostvariti proces prilagođavanja i aktivnog povratnog delovanja svih aktera na promenljivo okruženje. Akteri u digitalizaciji moraju komunikaciono precizno i algoritamski procesno projektovati i postaviti inteligentnu interakciju tehničko-tehnoloških procesa sa fizičkim, digitalnim i virtuelnim svetom.

ZAKLJUČAK

Društvena opravdanost digitalizacije u funkciji valorizacije srpskih manastira na Kosovu i Metohiji proizilazi iz prirodne zainteresovanosti svih strana za primenu alata koji doprinose jačanju ekonomije i implementaciji pozitivnih primera iz prakse u razvoju kulturnog turizma u cilju jačanja ekonomskih mogućnosti društva (Katanić, 2017: 24).

Digitalizacija u funkciji valorizacije predstavlja dobru osnovu za definisanje strategije razvoja kulturnog turizma, a posebno u oblasti zaštite srpskih kulturno-istorijskih objekata na prostoru Kosova i Metohije. Treba istaći da su se autori susreli sa različitim izazovima, veoma intrigantom temom očuvanja kulturne baštine jednog naroda tragedija i za sve ostale koji žive s njom na tom prostoru.

Republika Srbija, bez obzira na jednostranu proglašenu Republiku Kosovo 2008. godine i njenog stava o nepriznavanju Kosova treba da učini značajne korake u digitalizaciji i valorizaciji sakralnih objekata Srpske pravoslavne crkve radi očuvanja duhovne i materijalne kulture i istorijske činjenice da je Kosovo i Metohija kolevka srpske kulture, duhovnosti i državnosti. Digitalizacija srpskog srednjovekovnog nasleđa u funkciji valorizacije, kao zajednička vrednost podrazumeva podršku promovisanju kulture raznolikosti na Kosovu i Metohiji.

LITERATURA

1. Gajić, J., Brdar, I., Stanković, J., Živković, R. (2018). Značaj upotrebe digitalne komunikacije u promociji kulturnog nasleđa-primer Grada Novog Sada, SITCON 2018, Beograd: Univerzitet Singidunum. DOI: 10.15308/Sitcon-2018-207-213
2. Katanić, Z. (2013). Značaj kulturno istorijskih spomenika Kosova i Metohije kao predmet turističke prezentacije sa posebnim osvrtom na njihov značaj u okviru svetske kulturne baštine, VII International multidisciplinary conference EUROBRAND, Zrenjanin, str: 92-102, ISBN 978-86-88065-29-0
3. Katanić Z. (2017). Valorizacija kulturnih vrednosti Kosova i Metohije u funkciji turističke ponude - Doktorska disertacija, Beograd: Univerzitet Singidunum
4. Todosijević Lazović, S., Katanić, Z. (2017). Digitalna ekonomija i horizonti znanja, XXII Internacionalni naučni skup Strategijski menadžment i sistemi podrške odlučivanju u stratezijskom menadžmentu, Subotica. ISBN 978-86-7233-362-6
5. Radović, V., Katanić, Z. (2018). Važnost valorizacije srpskog kulturno-istorijskog nasleđa Kosova i Metohije u cilju razvoja turizma, TIMS Acta 12, 5-12, Novi Sad: Fakultet za sport i turizam. UDC 338.48(497.115). doi: 10.5937/timsact12-16331
6. www.epaveldas.lt/en/web/gest/home.
7. www.nitrofilm.pl
8. www.ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/refgroup/final_report_cds.pdf.
9. <http://www.3d-conform.eu>
10. <http://www.enumerate.eu>

Рад је примљен: 26. август 2020.

Прихваћен за објављивање: 30. август 2020.

Received: August 26, 2020.

Accepted: August 30, 2020.